

Planlama Eğitimi, Planlama Çevresi ve Sağlıklı Kentler¹

Melih Ersoy

Giriş

İçinde yaşadığımız kentlerden memnun değiliz. Bu sempozyumun gündemini oluşturan “Sağlıklı Kentler” girişiminden toplumun kentsel alanlara ilişkin mutsuzluğunu gidermeye yönelik bir yöntem ve gündem oluşturması beklenmektedir. Kentlerimizin içinde bulunduğu durumdan kent plançılarının birinci dereceden sorumlu olan aktörler arasında yer aldığı kanısında olanların sayısının az olmadığı ileri sürülebilir. Diğer yandan, bu kanıda olanların belirli bir kesiminin, bu suçlamayı planlama meslek insanlarını yetiştiren yükseköğretim kurumlarına yöneltmeleri anlayışla karşılanmalıdır.

Bu bağlamda ortaya atılan Sağlıklı Kentler projesini yaşama geçirmek için nasıl bir planlama eğitimi verilmelidir? Ya da, var olan yükseköğretim sistemimizde planlama eğitiminin eksiklikleri nelerdir ve sağlıklı kentler oluşturulması için ne yönde bir yeniden yapılandırılmaya gerek vardır? gibi soruları tartışmadan önce, “sağlıklı kent” ve “planlama” gibi kavramlara açıklık getirmenin yararlı olacağı kanısındayım. Bu kavramsal açıklığı, yukarıdaki soruların örtük olarak içerdiği, kent planlama eğitiminin sağlıksız kentler oluşmasına önemli bir katkıda bulunduğu savının tartışılması izleyecektir.

Bildirim beş bölümden oluşacaktır. Birinci bölümde, “Sağlıklı Kent” kavramı üzerinde durulacaktır. Bunu, planlama kavramı ile ülkemizde verilen kent planlaması eğitiminin kısa bir değerlendirmesini içeren ikinci ve üçüncü bölümler izleyecektir. Dördüncü bölümde planlama eğitiminden uzaklaşarak uygulamada karşılaşılan sorunların tartışıldığı “planlama çevresi” tartışılacaktır. Son bölümde ise, genel bir değerlendirme yapılacaktır.

Sağlıklı Kent Kavramı

Sunuşumun ilk bölümünde “Sağlıklı Kent” kavramı üzerinde durmak istiyorum. Dünya Sağlık Örgütü(DSÖ) tarafından gündeme getirilen Sağlıklı Kentler projesi kentlerde yaşayan ve çalışan insanların fiziksel, psikolojik ve çevresel konularda gönenç düzeyini geliştirmeyi amaçlayan uzun dönemli bir kalkınma projesi olarak tanımlanmaktadır. Sağlıklı kentler projesine göre, Sağlıklı Kent Ölçütleri şu şekilde sıralanmaktadır:

1. Temiz, güvenli, yüksek kalitede fiziksel çevre,
2. Dengeli ve sürdürülebilir bir ekosistem,
3. Güçlü ve dayanışma içinde başarılı bir toplum,

¹ 7-8 Haziran 2007 tarihinde Bursa’da yapılacak Sağlıklı Kentler sempozyumunda sunulmak üzere hazırlanmıştır.

4. Kentlilerin kente ilişkin kararlara katılımı ve bu kararlar üzerinde etkili olmaları,
5. Şehirde yaşanların hepsinin temel gereksinimlerinin karşılanması (gıda,su barınma, gelir, güvenlik, iş vb.),
6. Çeşitli iletişim, etkileşim ve bağlantıları kullanarak, varolan tüm deneyim ve kaynaklara ulaşma,
7. Farklı, yaşam için gerekli olan ve yenilikçi şehir ekonomisi,
8. Kültürel, tarihi ve biyolojik geçmişine ve mirasına sahip çıkan vatandaşlar,
9. Herkes tarafından ulaşılabilen ve yeterli düzeyde halk sağlığı ve bakım hizmeti,
10. Yüksek sağlık hizmeti.

Görüldüğü gibi, yukarıda belirlenen ölçütler çok kapsamlı bir bütün oluşturmaktadır. Sağlıklı bir kent için salt kentlerde sağlıkla ilgili donatıların nicel ve nitel açıdan yeterliliği değil, kentlerde toplumsal, iktisadi, siyasi, kültürel ve mekânsal düzeylerde de Belirli standartlara ulaşılması beklenmektedir. Günümüz kent planlaması yaklaşımında da, benzer biçimde, aynı kapsamdaki değişkenlere yönelik planlama kararlarını içeren bir planlama etkinliği hedeflenmektedir. İzleyen bölümde bu bağlamda planlama kavramı üzerinde durmak istiyorum.

Planlama Nedir? Kent Planlaması ile ne Amaçlanmaktadır?

Planlama, geleceğe yönelik olarak, arzu edilen hedeflere ulaşmak amacıyla, sistemli eylem programları hazırlama süreci olarak tanımlanabilir. Bir planın hem hedeflenen amacı, hem de bu amaca hangi yolları izleyerek, hangi araçlarla ulaşılacağıının belirlenmiş olması gerekmektedir (Bettleheim, 1967:3)².

Özetle, planlamada geleceğe yönelik olarak bir fikrin / vizyonun varlığı ve bunun nasıl uygulanacağına ilişkin bir görüşün olması zorunludur. Diğer bir deyişle, planlama, kuramsal bilginin sistemli bir biçimde eyleme uygulanmasıdır (Friedman, 1987)³.

Planlama, positivist öngörü ya da kestirimlerden farklı olarak, bir bütün olarak planlanan sistemin kendi yasaları ile değil insan iradesi ile yönlendirilebileceğini varsayar. “Diğer bir deyişle, planlama, toplumsal ilişkilerde yapısal zorunluluğun yerini insanın özgür iradesinin alabileceğini, insanların yaşama müdahale edip ona egemen olabilecekleri anlayışını temsil eder. Dolayısı ile liberalizmi savunan düşünür ve politikacıların yerleşmiş görüşlerinin tersine planlama, özgürlüklerden vazgeçmek bir yana, gerçek

² Bettleheim, C. (1967) *Studies in the Theory of Planning*, Asia Publishing House, Bombay.

³ Friedman, J., (1987), *Planning in the Public Domain: From Knowledge to Action*, New Jersey, Princeton University.

anlamda insan özgürlüğünün egemen kılınması, piyasanın gizli ve görünmez elinin yerine insan aklının ve bilimin geçmesi demektir.” (Ersoy, 1997: 21)⁴.

Görüldüğü gibi, planlama kavramı en geniş anlamı ile ele alındığında, üç vazgeçilmez özellik içermektedir;

- geleceğe yönelik bir tasarım olması,
- belirli hedef / amaçlara ulaşmak için yapılması,
- sistemli bir karar ve eylem dizgesi oluşturması.

Bu temel özelliklere sahip olan kent planlamasının ulaşmak istediği amaç ve hedefler ise şöyle özetlenebilir⁵:

- yerleşme ve yapılaşma konusunda, bilim, teknik, sanat, sağlık, güvenlik ve estetik kuralları ile yöresel koşullara uygunluğun sağlanması;
- doğal, tarihi ve kültürel çevrenin ve ekolojik sistemlerin korunması, yaşatılması ve geliştirilmesi;
- sosyal adaletin sağlanması;
- toplum ve kamu yararının gözetilmesi;
- bölgelerarası gelişmişlik farklarının azaltılmasını, sosyal ve ekonomik kalkınmanın sürdürülebilir biçimde sağlanması;
- yaşayanların temel haklarına saygılı, karar süreçlerine katılımın gerçekleştirilmesi ve sektörler arası uyumun sağlanması;
- afetlerden sakınma ve afet risklerinin azaltılması,
- güvenli ve yaşam kalitesini artıran ilkelerin uygulamalarda temel alınması ;
- anılan tüm süreçlerin şeffaf ve etkin biçimde denetlenmesi.

Yukarıda sıraladığımız amaç ve hedefler doğrultusunda bakıldığında, kentsel planlama ile ulaşmak istenen nihai ereğin daha önceki bölümde sağlıklı kentler için belirlenen ölçütlerle örtüştüğü görülecektir. Özetle, kentsel planlama ile en üst ölçekte amaçlananın sağlıklı kentler oluşturulması olduğu söylenmelidir.

Ülkemizde Verilen Kent Planlaması Eğitiminin Değerlendirilmesi

Tüm dünyada olduğu gibi ülkemizde de planlama eğitimi yükseköğrenim düzeyinde üniversitelerde verilmektedir. Bilindiği gibi, yükseköğretimde ana amaç, bağımsız ve yaratıcı düşünme yeteneğine sahip, sorgulayan, araştırmacı, kendine, toplumuna ve insanlığa yararlı bilgi ve beceriler edinmiş aydın kişiler yetiştirmektir. Diğer bir deyişle, üniversitelerde verilen planlama eğitiminin temel hedefi salt sağlıklı kentler oluşmasına yönelik planlama bilgi ve becerisi ile donatılmış plancılar yetiştirmekle de sınırlı değildir. Mesleki eğitimden farklı olarak, üniversitede yetişen plancılardan, bağımsız ve yaratıcı

⁴ Ersoy, M. (1997) “Özelleştirme ve Planlama”, *Özelleştirme ve Kamu Arazileri*, TMMOB Şehir Plancıları Odası, Ankara.

⁵ M.Balamir, M.Ersoy ve Ö.Kıral tarafından geliştirilen *İmar Yasa Taslağı* çalışma notları, ODTÜ, 2003.

düşünme yeteneğine sahip, araştıran, bilgi nesnesini anlamaya çalışan, ancak bununla yetinmeyip varolanı sorgulayan ve toplum yararına dönüştürmeyi ilke edinmiş bireyler olmaları beklenmektedir. Özetle, planlama eğitiminde yükseköğrenimden beklenenler hiç de azımsanacak boyutta şeyler olmadığı gibi, öğrencileri saydığımız temel niteliklerle donatmak için üniversite öncesi eğitime çok büyük bir görev düşmektedir. Ne yazık ki, bu alanda ülkemizin sicilinin hiç de başarılı bir grafik gösterdiği söylenemez. İmam-hatip/ normal lise ayrımını çözememiş, bağımsız düşünen ve sorgulayan değil belirli ideolojilerin ve ezber bilgilerin körpe kafalara kazılmaya çalışıldığı, en temel bilgilerden yoksun, ancak karmaşık fen formüllerini kullanarak en kısa sürede çoktan seçmeli çözümler bulmaya şartlandırılmış, kendi dilini düzgün kullanamayan, ikinci bir dili hemen hiç bilmeyen ortaöğrenim mezunu kitleleri 4 yıllık bir üniversite eğitimi ile bağımsız ve yaratıcı düşünme yeteneğine sahip bireylere dönüştürmenin ne ölçüde başarılabilirliğinin takdirini sizlere bırakıyorum. Bu süreç, özellikle de, planlama dahil, tüm sosyal bilim dallarında eğitim alanlar için daha da sancılı geçmektedir. Özetle, üniversitede verilen planlama eğitimini tartışırken, bunun ilk ve ortaöğrenimde verilen eğitimden tam bir kopuşla gerçekleşmesinin imkânsıza yakın zorluğunu akıldan çıkartmamalıdır.

Ülkemizde verilen planlama eğitiminin genel bir değerlendirmesine geçmeden önce, bu alanda ülkemizdeki mevcut altyapı ve yetişmiş kadrolardan kısaca söz etmek istiyorum. Türkiye’de, en eskisi lisans düzeyinde 1962 yılında ODTÜ de eğitime başlamış olan şehir ve bölge planlama bölümlerinin sayısı bugün 15’i bulmuştur. Bugün yaklaşık toplam (lisans ve lisansüstü) 2600 öğrenci sayısı bulan bu bölümlerdeki öğretim üye ve görevlilerinin sayı ve nitelik dağılımında büyük bir dengesizlik olduğu belirtilmelidir. Günümüzde hükümetle Yüksek Öğretim Kurulu arasında yaşanan anlaşmazlıklar nedeniyle üniversitelerin tüm bölümlerinde olduğu gibi, planlama bölümlerinde de ciddi bir kadro sıkıntısı yaratıldığı bilinmektedir. Örneğin, en oturmuş bölümler olan İTÜ Şehir ve Bölge Planlama Bölümünde öğretim üye ve görevlisi başına düşen öğrenci sayısı 17, ODTÜ de 21 iken görece yeni olan Selçuk Üniversitesinde ise 32 dir. Üniversite öğrenimi için bu oranların oldukça yüksek olduğu belirtilmelidir.

Şehir Planlama Odası verilerine göre, ülkemizde planlama eğitimini tamamlayarak meslek odasına kayıt olan şehir plancısı sayısı 3400 olup bunların % 75’i 3 büyük ilimizde yaşamaktadır. Bu plancıların meslekte ortalama 12 yıllık deneyimleri oldukları hesaplanmaktadır. 18 ilimizde ise kayıtlı hiç bir plancı yoktur. Kamuda, yerel yönetim birimlerinde her 10.000 kişilik bir yerleşim büyüklüğü için asgari 1 şehir plancısı istihdamının gerekli olduğunun varsayılması durumunda, ülkemizde yaklaşık 7.000 şehir plancısına gereksinim olduğu düşünülebilir. Görüldüğü gibi, mevcut kent plancısı sayısı yeterli değilse bile, çok yetersiz bir düzeyde olduğu da söylenemez. Sorun sayısal büyüklükten çok plancıların ülke düzeyindeki dağılımında ortaya çıkmaktadır.

Ülkemizde kent planlaması eğitimi ile ilgili olarak bu sayısal verileri aktardıktan sonra, kent planlama eğitimi üzerinde durabiliriz. Aşağıda aktaracağım görüşlerin ağırlıklı olarak ODTÜ deneyiminden kaynaklandığını özellikle belirtmek istiyorum.

Kentsel planlama eğitiminde, birbirinden ancak analitik olarak ayrılabilen iki temel alandan söz edilmelidir. Bunlardan ilki “estetik alanı” olup ağırlıklı olarak sanatsal/ yaratıcı boyutu içerir. İkinci alan ise “teknik bilgi” alanı diye adlandırabileceğimiz ve bir kentsel planlama/tasarım çalışmasına girdi sağlayacak olan sosyoloji, tarih, ekonomi, hukuk, politika, işletme v.b. bilim dallarının kentsel alanlara yönelik olarak geliştirdiği özel bilgi birikimini kapsar. Öncelikle, bu iki alan ve aralarındaki ilişki üzerinde durmak istiyorum.

Kentsel planlama eğitiminde sonuç ürün olan bir kentsel alanın ya da bir sürecin planlanması/ tasarlanması işlevinin üstlenildiği düşünülen tasarım eğitiminde, planlama stüdyoları/işlikleri ağırlıklı bir yer tutmaktadır. Planlama stüdyolarından/işliklerinden beklenen, ikinci alandan elde edilen temel bilgilerin özgül bileşiminden, tasarım alanında, yepyeni bir sentezle somut bir planlama sorununun çözümünde yararlanılmasıdır. Ancak, burada karşılaşılan iki önemli sorundan söz edilmelidir. Bunlardan birincisi, ikinci alandaki bilgilerin birinci alanda sentezlenmesinin çok da kolay olmayan ve öğretilmesi belirli şablonları ya da akıl yürütmelerle sağlanamayan ve yer yer sezgileri de içeren bir yaratım/tasarım alanı olmasıdır. İkincisi ise, estetik boyutun öne çıktığı birinci alanın salt teknik bir eğitim ile öğretilemeyecek niteliklere sahip olmasıdır. Planlama stüdyolarında kuşkusuz öğrencilere tasarımla ilgili bazı temel ilkeler öğretilmekte ve temel hatalardan kaçınmaları ya da hangi temel noktaların göz önüne alınması gerektiği konusundaki bilgiler verilmektedir. Ancak, aynı temel bilgilerle aynı bir yerleşme için birbirinden farklı çok sayıda plan taslağı hazırlanabilir ve kuşkusuz bunlardan bazıları tasarım kalitesi açısından diğerlerinden daha başarılı olarak tanımlanır. Planlamanın sanatla ilgili boyutu, mimarlık eğitiminde de olduğu gibi, ne yazık ki, salt eğitimle kazanılabilen bir uzmanlık alanı değildir. Bu yöndeki özgül yeteneklerin de başarılı bir kent planı tasarlanmasında azımsanmayacak bir katkısı vardır. Bu yetenek ise, kısmen doğuştan kişiye verili bir özellik iken kısmen de aile ve ilk ve orta öğrenimde bu tür yetenekleri ortaya çıkarabilen özel kültürel ortamların da bir ürünü olabilmektedir.

Özetle, tasarım alanına ilişkin olarak üniversite eğitiminin verebileceklerinin sınırları olduğu bilinmelidir. Kuşkusuz bu yaklaşım planlama bölümlerinde tasarım alanına ilişkin olarak verilmesi gerekli temel öğretiminin mükemmel bir biçimde yerine getirildiği anlamına da gelmemelidir. Bu açıdan özellikle mimarlık, estetik, sanat tarihi v.b. kültürel derslere öğrencilerin planlama stüdyolarında kazanacakları tasarım yeteneklerini artıracak yönde daha çok yer verilmelidir. Yine öğrencilerin yurt içi ve dışında çok sayıda yerleşmeyi gezmeleri bu alandaki bilgi ve görgülerinin gelişimine katkı yapacaktır.

Yukarıda özetlediğimiz iki alan kent planlama eğitiminin – öğrencilerin üniversite öncesinde aldıkları eğitimin niteliğine müdahale edememeleri nedeniyle- tümüyle değilse bile önemli ölçüde denetleyebildiği bir alanı oluşturmaktadır. Dolayısıyla, tüm sınırlanma ve kısıtlanmalarına karşın mezun edilen öğrencilerin mesleki başarı/başarısızlıklarında eğitim kurumlarının belirdiren bir payı olacaktır. Eğitim kadrolarının nicelik ve nitelikleri ile kurumsal altyapı olanaklarının yeterlilik düzeyi elde edilecek sonucu doğrudan etkileyecektir.

Bir Uygulama Alanı Olarak Kentsel Planlama

Bir önceki bölümde, sağlıklı kentler yaratılmasında planlama eğitimi açısından neler yapılması gerektiği tartışıldı. Ancak, sağlıklı kentler oluşturulmasında kent planlamasının rolünden söz ederken eğitim alanı ile yetinmek olanaklı değildir. Çoğu kez planların hazırlanmasından daha da önemli olanın hazırlanan planların yaşama geçirilmesi yani uygulama olduğu belirtilmelidir.

Sağlıklı kentler yaratılmasının önünde ciddi bir engel olan ve planlama eğitimi veren kurumların denetiminin tümüyle dışında kalan bu alanı “planlama çevresi” diye adlandırabiliriz. Bu alan kamu için hazırlanan imar planlarının uygulanması ile ilgili çevreyi ifade etmektedir.

Kuşkusuz, planlar uygulanmak için yapılır ve “uygulama planlamanın esas varlık nedenidir” (Tekeli: 1980:1)⁶. Uygulamadan kasıt planla öngörülen planlama kararları kümesinin yaşama geçirilmesidir. Böylece, planın üst amaç olarak belirlediği toplumsal hedeflere ulaşılacağı var sayılır. Kuşkusuz, bu anlamda her planın başarılı olduğu ileri sürülemez; diğer bir anlatımla, tüm kararları uygulanan bir planın temelde amaçladığı toplumsal gelişmeyi sağlayabileceği ileri sürülemez.

Ancak, bu sınamanın yapılabilmesi için, öncelikle plan ile öngörülen plan kararları kümesinin hedeflenen amaca ulaşmak için uygun ve yeterli bir mekansal yapılanmaya olanak tanıyıp tanımadığını denetleyebilecek bir kurumsal denetim mekanizmasının oluşturulması gereklidir. Nihai değerlendirme için ise, böyle bir denetimden geçen imar planlarının uygulanmasına fırsat tanınması gerekecektir.

Dolayısıyla iki temel sorun üzerinde yoğunlaşmamız yerinde olacaktır. Bunlardan birincisi, planların hazırlanma sürecinde karşılaşılan baskı gruplarının planı bireysel çıkarları doğrultusunda yönlendirme çabalarını kapsayan kentsel politika alanıdır. İkincisi ise, birinci sorunla bağlantılı olarak, planlama sürecine yönelik denetim mekanizmaları ile ilintilidir. Ülkemizde ne yazık ki her iki alanda da ciddi sorunlarla karşı karşıyayız.

Bildirimim kalan bölümünde bu iki alan üzerinde durmak istiyorum:

Planlama çevresinin kentsel politika alanı kapitalist bir toplumsal formasyonda planlama faaliyetinde bulunmanın zorluklarını ortaya koyar. Kent planlaması kapitalist sistemde serbest piyasa koşullarında kendi haline bırakıldığında ortaya çıkacak mekansal yapılanmaya müdahale eden plan kararlarını kapsar. Bu müdahale sistem içindeki farklı aktörler/oyuncular arasında sınıfsal konumlarına göre farklı sonuçlar doğurur. Bu farklılaşma taşınmaz sahipleri arasında da yaratılır. Kimi taşınmaz sahipleri yapılaşma olanakları ellerinden alınarak “kaybeden” konumuna düşerken, bir başka kesim alınan plan kararları ile değerinin çok üzerinde kazanç sahibi olabilirler. Kuşkusuz, bu kayıpları/kazançları taşınmaz sahipleri arasında mümkün olduğunca hakça dağıtmaya olanak tanıyan planlama araçları vardır; ve mevcut imar yasası bu araçların bir bölümünü

⁶ Tekeli, İ. “Planlamada Uygulama Kuramı ve Kuram Kurucu Uygulama”, *Kent Planlamada Kuram ve Kılğı*, ODTÜ, 1980, ss. 1-25.

içermektedir. Ancak, en kapsamlı araçları da yasaya ekleseniz yine de taşınmaz sahipleri bakımından bu sürecin “kazanani” ve “kaybedeni” olacaktır. Diğer bir deyişle, kentsel topraklar üzerinde özel mülkiyetin olduğu ve planlama eylemi ile verilen kararlarla arsa değerlerinin büyük ölçüde değiştirilebildiği bir ortamda kent plancısının tüm kesimlerin çıkarlarını aynı anda tatmin edebilmesine olanak yoktur. Ancak, planlamanın temel amacı taşınmaz sahiplerinin tümünü kazanan yapmak değil, planlanan yerleşmede yaşayan tüm toplum kesimlerinin sağlıklı bir çevrede yaşamalarına olanak sağlayacak biçimde kamu yararını en çoğa çıkartmaktır. Kamu yararı ise tek tek kentlilerin yeni düzenleme ile sağlayacakları tekil çıkarların bir toplamı değildir.

Kuşkusuz planlamanın bu niteliği, başta yerel düzeyde olmak üzere tüm güç ilişkilerini ya da daha doğru bir ifade ile tüm politik ve iktisadi güç kaynaklarının bu sürece doğrudan müdahale etmesine yol açar. Plancı bu durumda ne yapabilir? Ya eğitim kurumlarında verilen temel ilkelerden hiç bir şekilde sapmadan, yerel güç kaynaklarının etkisi altında kalmadan planını hazırlayacak ve bu nedenle de büyük bir olasılıkla yaptığı plan yerel yönetim meclisinden geçmeyecek ya da kısa sürede yapılan plan değişiklikleri ile planı tanınmaz hale getirilecek ve tüm bunlara ek olarak yeni iş alması büyük ölçüde zorlanacak, ya da planı güç odaklarının çıkarlarını korumaya yönelik olarak hazırlamayı baştan kabul edecektir. Birinci durumda uygulanmayan bir plan, ikincisinde ise olmaması gereken bir “plan” ortaya çıkacaktır. Bugün daha geçerli bir model olarak plancının tek belirleyici olmaktan çok farklı çıkarları gözeten ve bunlar arasında bir tür uzlaşma ve denge oluşturmaya çalışan müzakereci planlama anlayışıdır. Bu durumda, tüm bu farklı çıkarları, ortak kamusal yararı büyük ölçüde zedelemeyecek biçimde genel bir oydaşma içinde eritmeye çalışan bir plan üretilmeye çalışılacaktır. Bu şekilde hazırlanan bir planın – planlama ilkelerinden bazı ödünler verilmesine karşın- uygulanma olasılığının daha yüksek olduğu ileri sürülmektedir⁷.

Ancak, yukarıda tartışılan hangi model benimsenerek hazırlanmış olursa olsun, yürürlükteki imar mevzuatımız yerel yönetim meclislerinden onaylanarak geçen planların uygulanmasında karşılaşılabilecek olumsuzluklara karşı gerekli denetim mekanizmalarına sahip değildir. Plancılar hazırladıkları planları teslim ettikten sonra ilgili idarelerle hiç bir ilişkileri kalmamaktadır. Planını hazırladıkları yerel yönetim birimlerinde planın yürürlükte olduğu sürece danışman olarak istihdam edilen plancı hemen hemen yok denilecek sayıdadır.

Bu çerçevede planlama büroları tarafından hazırlanan imar planları hiç bir üst denetim mekanizmasından geçmeden görüşülmek üzere belediye meclislerine gelmektedir. “Yaşamlarında çoğu kez bir imar planı belgesini bu aşamada gören Meclis üyeleri planı “inceleyerek politik denetim”den geçmesini sağlarlar. Gerçekte yapılan ise, genellikle parsel bazında çıkar denetimidir. Plan değişikliklerinde durum daha da vahimdir. Özellikle büyük kentlerde, plan değişikliğinin yapıldığı yeri bilen Meclis üyesi bir kaç geçmez. Her gün yapılan değişikliklerle plan bütününden geriye ne kaldığını izlemek dahi olanaksızdır. Bu modelde geriye tek bir denetim mekanizması kalmaktadır. O da, yapılan idari işlemde parsel düzeyinde mağdur olan kişilerin idare mahkemelerine açtıkları davalar aracılığı ile yapılan yargı denetimidir. Bu denetim ise, yeterlilikleri

⁷ Tekeli, A.g.y.

herhangi bir biçimde sınınamamış olan bilirkişilerin hazırladıkları raporlar genellikle esas alındığı için, her zaman gerçek bir denetim işlevini görememektedir⁸.

Özetle, plan üzerinde zaman içinde yapılan ve çoğu kez planları kısa bir süre içinde tanınmaz hale getiren plan değişikliklerini denetleyen hiç bir teknik ve toplumsal bir denetim mekanizması da yoktur. Planların hazırlanmasında olduğu gibi uygulanmaları aşamasında da katılım mekanizmasına hiç bir biçimde yer verilmemektedir. Hazırlanan plan ve yapılan değişikliklerle ilgili olarak kentin az okunan yerel gazetelerinden birisinde bir kaç satırlık bir ilanla Belediyede nerede belli olmayan bir köşede kısa bir süre için yapılan askı işlemleri ile bilgilendirme ve katılımın sağlandığı varsayılmaktadır. Uygulamada ise halk planlardan ancak parselasyon işlemi aşamasında, kendi parselleri ile ilgili işlem tamamlandığında bilgi sahibi olabilmektedir. Onanlı planlara bile ulaşmak ciddi bir uğraş vermeyi göze alanlar için olanaklıdır. Özetle, planların uygulanma aşamasında gerek teknik adamların gerekse halkın denetim ve katılım kanalları kapalı tutulmaktadır.

Sonuç

Yukarıdaki tartışmada da belirtildiği gibi, kent planlamasında öngörülen temel amaçlar ile “sağlıklı kentler” projesinin öngördüğü hedefler arasında bir ayrım söz konusu değildir. Dolayısıyla, sağlıklı kentlere ulaşmakla başarı kent planları yapmak ve yaşama geçirmek aynı arzunun farklı biçimlerde dile getirilmesidir denilebilir.

Bu çerçeveden bakıldığında sağlıklı kentlere sahip olmak için yapılması gerekenler salt eğitim alanındaki iyileştirmelerle sınırlı kalmaz. Kuşkusuz, bu alanda yapılacak düzeltmeler önemlidir; planların niteliği, büyük ölçüde tasarım kalitesinin yükseltilmesine bağlıdır. Ancak bu çabaların yeterli olduğunu ileri sürmek mümkün değildir. Planlama çevresine yönelik olarak da önemli düzenlemelerin yapılması ve toplumsal denetimin de yaşama geçirilmesi gerekecektir.

Planların hazırlanması ve uygulanmasında halkın görüş ve isteklerine en geniş biçimde yer verilmelidir. Kentlilerin yaşam çevrelerini doğrudan ya da dolaylı olarak etkileyecek tüm süreçlere katılımları ve bu yönde taleplerini yükseltmeleri arzu ettiğimiz kentsel çevrelerin oluşumunda birincil öneme sahiptir. Ancak bu şekilde çıkar gruplarının girişimleri ile değişim değerini öne çıkartan plan kararlarına karşı tavır alınabilir ve eylem koyulabilir. Bu bakımdan, kentsel mekâna yönelik olumsuz girişimlere karşı açıklık ve katılım yönünde talepleri yükseltmek için her kesimin elinden geleni yapması, Kapitalist üretim ilişkilerinin egemen olduğu bir yapıda hazırlanan planlarda kentsel alanlarda kullanım değerini yükseltmenin en güvenilir ölçütü olacaktır.

⁸ Ersoy,M. “Kent Planlama Sistemimizi Yeniden Düşünmek: Sorunlar, Çözüm Önerileri”, 3. Bin Yılda Şehirler, Yıldız Üniversitesi, İstanbul, 1999.